

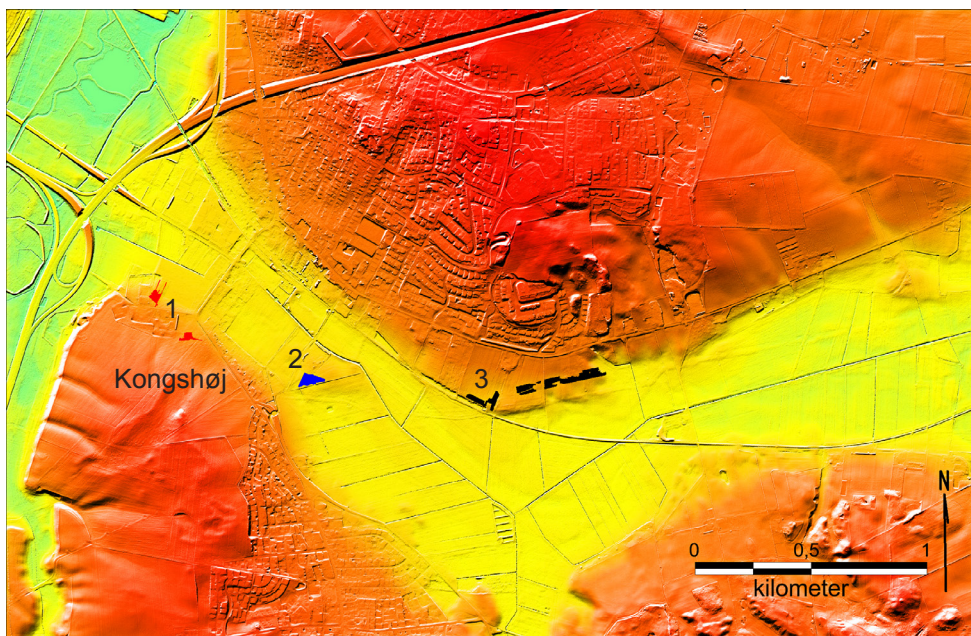
Hustomt fra bronzealderen i vejtracéets kant. Stolpehuller efter hustomtens tagbærende konstruktion er markeret med landmålerstokke, mens stolpehuller efter vægkonstruktionen er markeret med mindre røde stokke. Bag hustomten ser man ud over Indkilledalen med Visse i baggrunden.

En vej gennem fem årtusinder

Arkæologiske undersøgelser forud for Egnspanvejen

AF
KAREN POVlsen

I det sydlige Aalborg bliver der lige nu anlagt en ny vejforbindelse, kaldet Egnspanvejen, mellem Mariendals Mølle Motorvej og Hadsund Landevej. Nordjyllands Historiske Museum foretog i 2013 og 2014 en forundersøgelse af strækningen, hvilket gav anledning til en række udgravninger og efterfølgende bearbejdning af fundene herfra.

Højdereliefkort med udgravningsfelterne markeret. På kortet er de høje områder røde, mens de lave er grønne og gule. Indkilledalen står gult i midten, mens et stykke af Østerådalens i øverste venstre hjørne er lidt lavere og derfor grøn. Det øverste røde område er den sydlige del af Trandersmorænebakken, hvor Gug er beliggende, mens Kongshøj er det røde område til venstre. Fundområde 1, der udgravedes i to felter, er farvet rødt, fundområde 2 er farvet blå, og fundområde 3, der også undersøgte i flere felter, er farvet sort.

Vejstrækningen begynder mod vest i Østerådalens og løber herfra mod øst i Indkilledalen. Fundene blev gjort i tre områder: 1) På nordsiden af Kongshøj, hvor Østerådalens og Indkilledalen løber sammen. 2) På et svagt hævet område ude i Indkilledalen, øst for Kongshøj. 3) På Trandersmorænebakkens sydligste fremspring i Indkilledalen, i den sydøstligste udkant af Gug. Hvor de to første fundområder var ukendte for museet, før undersøgelserne gik i gang, var der tidligere på det tredje blevet foretaget udgravninger i forbindelse med nedlæggelsen af et højspændingskabel lidt længere ude i Indkilledalen. Under de nye udgravninger blev der gjort fund fra jægerstenalder, bondestenalder, ældre- og yngre bronzealder samt jernalder. De arkæologiske undersøgelser har således givet os mulighed for en række nedslag i Indkilledalens rige forhistoriske materiale samt for at registrere nogle tendenser i udnyttelsen af landskabet i et langt tidsperspektiv.

Store huller med pilespidser fra jægerstenalderen

På det svagt hævede område i Indkilledalen, område 2, fandtes spor af aktiviteter fra mindst tre perioder af stenalderen. Den tidligste dateres til den sene del af jægerstenalderen, nærmere bestemt mellem 5300 og 5000 f.Kr. På dette tidspunkt har Østerådalens stadig været en lavvandet fjordarm, mens det ikke er

Pilespidser af flint fra et af de store huller i fundområdet 2. Pilespidserne er såkaldte tværpile, der ikke er spidse, men derimod har en skærende æg. På billedet er pilespidserne lagt så æggene vender opad.

sikkert, om der har været åbentstående vand i den vestlige del af Indkilledalen. Fundene fra denne periode kom fra syv store jordgravede huller, der enten kan være menneskeskabte eller dannet af væltede træer – såkaldte rodvælttere. I jordlagene efter disse huller fandtes en stor mængde pilespidser af flint, 78 i alt, og en lille smule flintaffald.

I hvert hul fandtes færre eller lige så mange stykker affaldsflint som pilespidser. Når man laver en pilespid af flint, får man flere stykker affaldsflint for hver pilespid. Der må altså være sket en udvælgelse af tingene på et tidspunkt, før de havnede i hullerne. Flere forskellige scenarier vil kunne lede til den registrerede fundsituation. Pilespidserne kan være lavet et andet sted og taget med til den lille forhøjning i Indkilledalen. Her har man måske stoppet op og gjort sig klar til jagt i dalen. Jægerne har sjældent foretaget sig noget, der gjorde det nødvendigt at hugge flint her. Ofte har nogen tabt en pil, mens de gjorde sig klar. Efter at stedet var blevet brugt under jagtekspeditioner gentagne gange, kom der til at ligge en mængde pilespidser på overfladen. Da så hullerne blev lavet eller opstod, faldt pilespidser fra overfladen med ned i hullerne. Alternativt er hullerne blevet lavet eller opstået på pladsen, og efterfølgende har man nedlagt pile eller pilespidser i hullerne, når jagtstationen blev brugt. Fremtidige analyser af fundene vil forhåbentlig bringe os nærmere en forståelse af, hvad der foregik på pladsen.

Pallisade og grøft – tidlig og mellemste bondestenalder

I det tredje fundområde, på Trandersmorænebakkens sydligste fremspring i Indkilledalen, fandtes en mængde spor af bebyggelse fra flere perioder af forhistorien. Enkelte anlæg skilte sig

ud fra mængden både med hensyn til datering og brug: På fremspringets østlige kant fandtes en grøft med smukt dekoreret keramik fra mellemste bondestenalder ca. 3300-3000 f.Kr., mens der ca. 200 m længere mod vest fandtes en række af tætstillede stolpehuller. En C-14 datering antyder at stolperækken skal dateres til den tidlige bondestenalder, ca. 3500 f.Kr. En periode, hvor man byggede store samlingsanlæg, også kaldet Sarupanlæg efter et velundersøgt et af slagsen på Fyn. Samlingsanlæggene har haft en rituel funktion, som ser ud til at være relateret til de samtidige storstensgrave – dysser og jættestuer. Sandsynligvis var der tale om ritualer, der samlede folk fra forskellige bopladser i området. Fælles for disse samlingsanlæg er, at de afgrænser et prominent område i landskabet, ofte et fremspring ud til vådområder eller åløb som her i Indkilledalen. Inden for afgrænsningen findes stort set ikke spor efter aktiviteter fra anlæggets samtid. Selve indramningen består oftest af grøfter i forlængelse af hinanden, men pallsader kan også indgå. Grøften ved fremspringets østlige kant mindede meget om den slags grøfter, der oftest bruges i samlingsanlæggene, men den lå alene og på et sted, så den ikke kunne have indgået i indramningen. Rækken af tætstillede stolpehuller kunne derimod godt have funderet en del af en pallsade, der har afgrænset fremspringet i ådalen. Museet planlægger videre eftersøgning af samlingsanlægget, og hvis det viser sig at være der, vil det være det nordligste fundet i Danmark.

Boplads fra mellem og sen bondestenalder

Samtidig med at samlingsanlægget blev brugt, lå en boplads på det svagt hævede område i Indkilledalen, fundområde 2. Der er ikke fundet hustomter fra denne periode på stedet, men stolpehuller og gruber med bopladsaffald viser, at hustomterne har været her – enten de nu er slidt væk af årtusinders pløjning, eller der stadig ligger rester af dem uden for vejtracéet. Derimod fandtes hustomter fra en senere periode, overgangen fra mellemste til yngre bondestenalder, 2500-2200 f.Kr. Én af hustomterne var af et langhus, der har fungeret som beboelseshus. Det var 13,5 m langt, ca. 5,5 m bredt og orienteret nord-syd. I husets grundplan kunne man se spor af en skillevej, der har afgrænset et mindre rum i husets sydende.

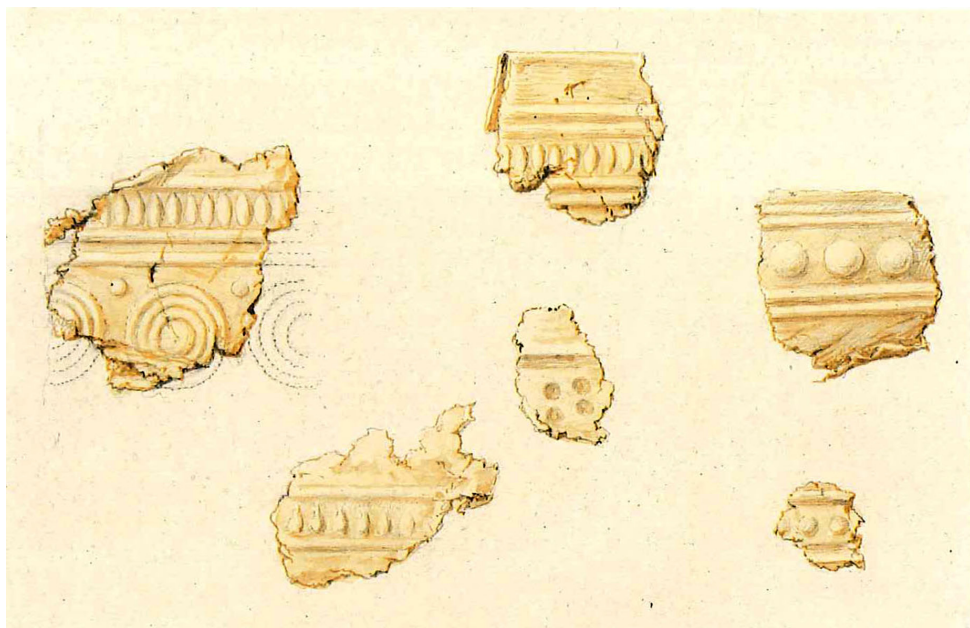
På pladsen fandtes også tre tomter af små huse eller hytter. I kontrast til langhusets 75 m², var disse hytter sandsynligvis kun på mellem 5,5 og 7,5 m². Små huse af denne type kendes endnu

kun fra få steder, og deres funktion er uvis. Der kan være tale om udhuse, men om de har været samtidige med langhuset, kan ikke siges.

Stormandsgårde fra ældre bronzealder

Fra den ældre bronzealder fandtes tomterne af to meget store langhuse. Det ene i fundområde 1, det andet i fundområde 3. Disse huse er dateret til perioden mellem 1500 f.Kr. og 1100 f.Kr. De var begge over 30 m lange og deres grundplaner var på over 200 m². Huse af denne størrelse kaldes haller, og har været bosted for familier med særlige positioner i samfundet. Denne særlige status kan meget vel have haft en sammenhæng med, hvordan bronze blev fordelt i samfundet. Råmaterialerne til bronze – kobber og tin – findes ikke i det danske område. Det kom via vidtforgrene europæiske netværk, der bandt familier med høj status sammen over store afstande. Ikke kun bronze, men sandsynligvis også mere forgængelige ting samt mennesker og idéer rejste inden for disse netværk. Når en person eller familie kunne fungere som knudepunkt i anskaffelse og fordeling af bronze, har det sandsynligvis givet dem ressourcer, der kunne bruges på at opføre haller og vedligeholde en position i de store netværk og i lokalsamfundet. På den måde har bronzen været en nøgle til at opnå og vedligeholde status. I fundområde 3 er der, lige ved siden af hallen, fundet tomten af en anden mulig hal. Denne bygning har været lige så bred som den første hal, men da den kun lå delvist inden for vejtracéet, ved vi ikke, om den var lige så lang. De to bygninger har sandsynligvis afløst hinanden på stedet.

Afstanden mellem haltomterne i område 1 og 3 er ca. 1500 m i fugleflugt. Hvorvidt de har eksisteret samtidig, kan ikke siges, og det er et spørgsmål, om de ligger for tæt til, at de kan have fungeret som knudepunkter i netværket samtidig – om der er plads til to stormænd med så lille en afstand. Til at besvare dette spørgsmål ved vi endnu for lidt om ældre bronzealders kulturlandskab. Hallernes placering ud til Indkildestrømmen og Østeråen indikerer, at disse to åer har været vigtige transportåre i datidens samfund. Hallerne har taget sig imponerende ud, når man kom sejlene ad åerne, og har på de fremskudte positioner i landskabet kunnet ses fra mange steder på de omgivende bakker. På den måde har de været orienteringspunkter i landskabet i deres samtid. Andre prominente orienteringspunkter har været de gravhøje, der i denne periode blev opført i området. I ældre

Dele af solskiven fra Solhøj i Gug. De bevarede dele er af guld, men skiven har sandsynligvis været monteret på et underlag af bronze.

Tegnet i 1899 af J. Magnus Petersen. Jørgen Jensen: Danmarks Oldtid, Bronzealder.

bronzealder blev mange af de gravhøje, vi endnu kan se rundt omkring i landskabet, opført. På Kongshøj og den sydlige del af Trandersmorænebakken findes flere gravhøje, der sandsynligvis skal tilskrives denne periode. Gravhøjen Solhøj i Gug er dateret til ældre bronzealder. Her er blandt andet fundet guldblikfragmenter af en solskive som den på Solvognen fra Trundholm på Sjælland. Solvognen blev trukket af en hest og symboliserede solens gang over firmamentet. Ligesom hallerne har gravhøjene været en del af den sociale dynamik, der opstod omkring fremkaffelse og fordeling af bronze.

Bebyggelse fra yngre bronzealder

I slutningen af ældre bronzealder introduceres en væsentlig ændring i gravskikken, idet man begynder at brænde de afdøde før begravelse. Denne skik bliver helt dominerende i yngre bronzealder, og samtidig ophører opførelsen af gravhøje i det store og hele. Det samme gør sig gældende for hallerne, der erstattes af mindre huse. I første omgang er dette ikke tegn på forarmelse og nedbrud af de eksisterende samfundsstrukturer. Rige depotfund, som fx Bækkedalfundet, der blev præsenteret i sidste års Årbog fra Nordjyllands Historiske Museum, viser, at elitenetværk stadig bandt Europa sammen. Kobber af god kvalitet var dog blevet væsentlig vanskeligere at skaffe, og i løbet af den yngre bronze-

alder udtømtes kilderne gradvist, indtil de netværk, der gennem århundreder var blevet opretholdt over de europæiske kontinent med bronzen som en væsentlig brik, til sidst brød sammen. I den gryende jernalder fik Skandinavien en mere perifer position i Europa.

I fundområde 3 er der fundet ni hustomter, der med rimelig sikkerhed kan henføres til yngre bronzealder (ca. 1100-500 f.Kr.), men der er også en del udaterede hustomter, der kan være fra denne periode. Hustomterne var mellem 10 m og 24 m lange, og har haft grundplaner fra ca. 60 m² op til ca. 130 m². Det drejer sig sandsynligvis om én eller to gårdsenheder, der har flyttet rundt gennem århundrederne.

På den sydøstlige del af Trandersmorænebakken er der foretaget en række arkæologiske undersøgelser, især i forbindelse med anlæggelsen af universitetet. Herfra kendes flere spredte bopladser fra yngre bronzealder, der lige som denne over århundrederne har flyttet rundt i området. I den allerseneste del af bronzealderen har museet i tidligere udgravninger dokumenteret områdets tidligste landsbydannelse, der hvor Gigantium ligger i dag. En af hustomterne fundet i vejtracéet er dateret til denne sene del af bronzealderen, og beboerne heri har sikkert kendt til, at folk begyndte at flytte flere gårde sammen i egentlige landsbyer. Det er sandsynligvis også i samtiden blevet opfattet som et væsentligt nybrud. I en landsby har man måttet løse nye konflikter, der er kommet af, at man har levet op og ned ad hinanden, men man har også stået stærkere over for andre i lokalområdet.

Grav fra yngre jernalder

Hvad der sker med bebyggelsen sydligst på Trandersmorænebakken ved overgang til jernalderen omkring 500 f.Kr. er ikke klart. Nogle af de hustomter, der endnu ikke er daterede, kan være fra jernalderen. Fra den tidlige del af yngre jernalder (ca. 375-550 e.Kr.) fandtes enkelte lerkarskår i et par gruber, samt en stenbygget grav. Den døde havde fået et lerkar med i graven. Derudover fandtes et par hægtespænder, der har været en del af den dødes klædedragt. Omkring spænderne fandtes en smule organisk materiale, der sandsynligvis er rester af dragten. Af den døde selv var kun to knoglestykker tilbage. De var blevet bevaret af salte fra bronzespænderne, mens resten af skelettet for længst var forsvundet. Graven antyder, at der må ligge en boplads fra samtiden i nærheden, og muligvis også flere grave. Et par af hustomterne fundet i vejtracéet kan være fra yngre jernalder, men det er også

muligt, at bopladsen har ligget lidt længere oppe ad bakken. Graven fandtes i kanten af vejtracéet ud mod Indkilledalen. Flere grave kan meget vel findes lige uden for vejtracéet.

I fundområde 3 er der tidligere foretaget arkæologiske undersøgelser i forbindelse med nedlæggelsen af højspændingskabler. Kabeltracéet løber 40-60 m længere ude mod dalen end vejtracéet. Her fandtes bebyggelse fra yngre bondestenalder og ældre bronzealder. Desuden fandtes der spor af, at folk i jægerstenalderen havde gjort ophold langs dalens kanter. Sammenholder man de to tracéer, får man indtrykket af, at bebyggelsen over tid er trukket op ad dalens kanter. At bebyggelsessporene i det lavtliggende fundområde 2 ophører i sen bondestenalder, følger sig fint ind i denne tendens. Dette kan hænge sammen med den måde, man har brugt vandtransport på gennem tiden. Som befolkningen i området lige så stille er vokset gennem århundrederne, er det område, den enkelte gårdsenhed har udnyttet, formodentlig gradvist blevet mindre og mere intensivt udnyttet. Derfor er transport ad vandvejene blevet mindre væsentlig i dagligdagen, selvom det på ingen måde mistede betydning for opretholdelse af kontakter og netværk.